

վտարելով՝ մարտիկ չնիլ զանոնք ձեզ՝ ձեր խոհանոցին ընտիր համեմեներովը:

Ահա ուրեմն իմ ըսելիքներս, այսուհետեւ ընթերցող ե ողջամիտ հասարակութեան կ'իյնայ՝ դատաստանը կտրել. բայց վերջացնելով յօդուածս շնորհակալութիւնս կը պայտսեմ՝ նաեւ Պ. Կ. Թոյկկոյի՝ Արեւելք պատուական օրաթիւրթի մէջ՝ որ այս վերջին տողերը գրելու տառնս ձեռքս հասաւ՝ Մէր քննադատները վերնապրով գրած յօդուածին համար. նոյնպէս ամէն անոնց՝ որոնք ջանացին պաշտպան հանդիսանալ արպարութեան՝ խօսքով կամ գրով:

Հ. Ա. ՂԱԶԻՅԵԱՆ

ՍԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ԲՈՒՆ

HYPNOTISME

(Շար. տես էջ 284)

ԱՆԿԱՆՈՆ զգացողութեան տեր եզող ենթակայից մէջ յայտնապէս կը դասուին աւտոք՝ որ քնածին գոտիներու առանձնայառկութիւնը ունին մասնաւոր կերպով¹: Տարակոյս չկայ՝ որ ասոնք ալ հակառակ իրենց կամաց կը քնանան անոնց ձեռքով՝ որոնք սովորաբար կը քնացընեն զիրենք. ե հիւանդանոցներու մէջ հզաւ ամէնօրեայ փորձերն առաւելուն հանդերձ կը հաւաստեն զայն: — Ասոնց մասին կարեւոր խնդիր մը միայն կրնայ ծագիլ, այսինքն, քնածին գոտի ու նեցողիներն կը քնանան ի հարկէ ե յան-

կարծ, եթէ անոնց այդ գոտիներուն վրայ ճնշէ ոչ զիրենք սովորաբար քնացընողն, այլ ո՞ր ե է այլ մագնիսացուցիչ կամ մարդ մը:

«Այս խնդրոյս լուծումն, իրաւամբ կը զրէ փիլղը իրեն պատախօսութեանց միոյն մէջ², կրնայ տրուի միայն պատահական գիտողութեանց ձեռքով՝ որոնք կատարուած ըլլան յանկարծական եղաւ հանդամանաց մէջ, յորս քնաւ չգտնուին այնպիսի անձինք՝ որք կրնան ազդեցութիւն մ'ընել հիւանդաց եւ ընակալութեան վրայ: — Արդ, կը յաւելունա, իրողութիւն կամ գէպը մը միայն գտեմ՝ որ կրնայ ունենալ այս ամէն պահանջուած պայմանները. թէպէտ ե այդ ալ բացարձակապէս ստույգած չէ»:

Փիլղը իւր վերոյիշեալ պատախօսութեան մէջ կը պատմէ զարմանալի գէպը մը, ե կը յաւելու այսպիսի խորհրդածութիւն մը. «Այս գէպըս պէտք է մեր մտազրուութիւնը արթնցընէ ըմբռնելու համար՝ թէ կարելի է մագնիսութեամբ քնացընի մի քանի տեսակ հիւանդները առանց իրենց իմանալուն կամ ուզելուն, անոնք քնածին գոտիները ճնշելով միայն³»:

Եւ յերաւի գտնոց ուղարկութիւնն կեւորոնացաւ այս կարեւոր կէտին. — ե սկսան զիտողութիւններ ու քննութիւններ. սորզ. ֆրօք (որդին) Պրիւսէլէ, կարծեց թէ պիտի կարենայ լուծել այս խնդիրը վճարաբար: Արդ սոյն սա ֆրօք՝ իւր ծառայից միոյն վրայ մի քանի անգամ փորձը ըրաւ՝ քնածին գոտիները ճնշելով, ե սա անմիջապէս քնացաւ. ե ասկէ հետեւեցող՝ թէ «քնածին գոտիներուն ճնշումն կրնայ քնացընել անձ մը՝ հակառակ իւր կամաց»⁴:

Բայց թուի թէ ֆրօք աճապարեց այս վճիռը տալու, մոռնալով Փիլղըյի խորհրդածութիւնը, որ կը զրէ⁵. «Ապահովապէս պատասխանելու համար այս խնդրոյս, բռնկաւ տան մէջ կատարուած փորձերն արձքը մը չունին: Վասն զի, սուսնողաց կամ բժշ-

1. Տես վերադէպ:

2. *Lecons cliniques, etc.*, t. II. p. 115.

3. Վերոյիշեալ մատեան. նոյն էջ:

4. *Revue de l'hypnotisme et de la psychologie physiologique*, n.º de juin, 1893.

5. Վերոյիշեալ մատեան. նոյն էջ:

կաց ներկայութիւնն՝ սրբ քնացուցեր են այդ հիւանդները, կամ հիւանդաց բմբոսնա՞ն՝ թէ անոնք կարող են զիրենք քնացընելու, յոյժ երկբայելի կ'ընեն առաջ եկած արգասիքը»։ — Զննել ըսեր թէ Պրիւսսէի բժշկին փորձն բացարձակ արժէք մը չունի, այլ թէ փորձի անդրադարձութիւնն չի ներքն՝ որ այդ փորձին մէջ ապացոցակոն արժէք կամ զօրութիւն մը նկատենք, ինչ որ ինքն Քրօք կ'ընծայէ իւր փորձին։

Կարելի է դիւրաւ բմբոսնել և ընդունիլ՝ թէ յաճախ մագնիսացեալ անձինք, և քիչ շատ հիւանդք և տկարք, հակառակ իրենց կամաց կարենան մագնիսական քնոյ ենթարկուիլ։ Բայց անբմբոսնելին անշուշտ և անընդունելին այն է՝ որ մագնիսութեան երբեք չենթարկուող մը, ողջ առողջ և բարեկազմ անձ մը կարենայ քնանալ մագնիսութեամբ՝ հակառակ իրեն կամաց։ Եւ այս երկրորդ կէտով կ'արդարաւան ստուգեն Պրէտի Պէրնէյսի միերայիշեալ առդերն։

Սակայն այս մասին մէջ եւս վճիռ տալէն առաջ՝ կը կանխենք հետեւեալ զանազանութիւնը գնելու. այն անձինք, որոց համար կ'ըսենք թէ երբեք մագնիսական քնոյ չեն ենթարկուած, և թէ ողջ առողջ ու բարեկազմ են, և որք գրեթէ երգունցներ են՝ որ բնաւ թոյլ չտան զիրենք քնացընելու, ասանք, կ'ըսենք, մագնիսացընողին փորձերուն իրենք զիրենք կամ կ'ենթարկեն և կամ ոչ։ Եւ յիշուի, կրկին ենթադրութիւն կարելի է ընել. այսինքն, կրնայ մարդ մը ըսել. «Զմե՛ ուզեր երբեք քնանալ որ և է անձի ձեռողով. և այս մասին ապահով ըլլալու համար, մագնիսացընողէն կենտու կը կտուշաւ և կը զգուշանամ»։ — կամ, «Ես իմ անձիս վրայ վստահ եմ. եթէ չուզեմ, ինչ որ ալ ընեն, բնաւ պիտի չքնանամ. մագնիսացողը զիս և սորվէ՛ որ կարելի չէ քնացընել զօր հակառակ իրեն կամաց»։ — Այս երկու դէպք կրնան հանդիպիլ, և իրօք ալ կը պատահին։

Նախ խօսինք անոնց վրայ՝ որք չեն ուզեր քնանալ, բայց յաճախ կ'առնուն մագնիսացընողի փորձերուն ենթարկուիլ։

Ստոյգ է՝ որ այսպիսեաց կը պատահի յաճախ այն՝ ինչ որ կը հանդիպի մարդու

մը՝ որ չուզեր գինովնալ, բայց յաճախ կ'առնու իմել մի քանի դաւած այն մասին ինչի նիւն, որուն չեն կրնար միշտ յաղթական կերպով ընդդիմանալ նոյն իսկ ամենէն զօրաւոր պոպանքն. «Երբեմն թեյագործութիւնն, ժամանակակից նշանաւոր մագնիսացընող մը կը գրէ, յոյժ արագութեամբ կ'ազդէ, յանկարծակի, և հիանալի դիւրութեամբ մը կը տիրէ երեւակայութեան վրայ։ Մի քանի պէպքերու մէջ կը բաւէ քանի մը երկվայրկեան, երբեք չմագնիսացած մարդ մը՝ պա՛ճուճապատանքի պէս ընելու՝ որ կամք չունի — Willenlose Puppe — ուրիշ մարդու մը ձեռքը։ Եւ դիտած ալ եմ՝ որ զարմանալի հակադրութեամբ մը, անոնք՝ որ աւելի ախորժով մը կը ծագեն մագնիսութիւնը, և մեծագոյն շտառով մը կը պնդեն՝ թէ ոչ ոք զիրենք կրնայ քնացընել, յաճախ դիւրագոյն կերպով և արագագոյն կը քնանան հանգընէ իրենց ամէն ընդդիմութեամբ¹»։

Հայտնէ՛հայնի հետեւեալ փորձն ակնյայտին կը ցուցնէ՝ թէ ամենագորաւոր և ուժով անձինք անզամ չեն կրնար մագնիսութեան փորձերուն ընդդիմանալ։ Օր մը պիտի քնացընէր գերմանացի գինուորաց խումբ մը իրենց զօրապետաց առջեւ, որք խստի պատուիրեն իին գինուորաց չլիշանի քնոյ։ Կը կարծուէր թէ փորձն անյաշնող պիտի ըլլայ։ Սակայն, հանդերձ զօրապետաց խիստ հրամանովն և գինուորաց մեծ ջանքով արթուն կենալով՝ քաջ զօրականք ուժամբփ եղան և քնացան²։

Ուրեմն կան ոմանք՝ որ մագնիսացընողի փորձերուն իրենք զիրենք ենթարկելով, թէ՛ պէտ և հաստատուն կամք ունին չքնանալու, կը քնանան՝ անուզե՛ն ամենայն ընդդիմութեամբն քնանալու և իրենց քաջառողջութեամբն։

Բայց արդեօք անոնք որ չեն ուզեր քնանալ, բայց միանգամայն մագնիսացողաց ձեռքը չեն յաճախ իրենք զիրենք, ասոնք ալ վախճալու բան մ'ունեն։

Այս մասին մէջ ալ յորում կարծես թէ

1. D.r Forel, Der Hypnotismus, etc. p. 35.

2. D.r Mull, Der Hypnotismus, p. 33.

պէտք էր պատասխանել՝ թէ այդպիսիք լիակա-
նապէս բան չունին, հարկ է վճարական պա-
տասխանէն առաջ խորհրդածել. վասն զի,
զուցէ յայսմ եւս խնդիրը ամփոփելու պատ-
ճառներ պիտի ունենանք: Եւ յիրար, աւա-
սիկ Ալիբերտ Մօլի տողներ՝ որք կատարեալ
վստահութիւն չեն կրնար տալ վերոյշեալ
անձանց.

«Թուի թէ, կ'ըսէ, կրնամ պնդել որ ու-
մանք ճշմարիտ եւ ճիշտ հնազանդութեան
վարժեալք, մագնիսական քնոյ մէջ պիտի
խնայ հակառակ իրենց կամաց, եթէ անոնց՝
լիշատելութեամբ մը հրամայուի թէ պիտի
քնանան: Մակայն կը համարիմ թէ այս-
պիսի գէպք յաճախ չի հանդիպեր¹⁾»:

Արդ որչափ ալ ոչ յաճախ, բայց կրնայ
հանդիպիլ այս գէպքն եւս: Ալ. Մօլ, որոյ
գիտութիւնն ու փորձն մեծ են մագնիսու-
թեան ասպարիպին մէջ, անհրկիւղ կը հա-
տատէ զայդ, ուստի հարկ է կարեւորութիւն
տալ անոր:

Դեռ աւելին կը տեսնենք յաջորդաբար:
Շարայարեյի Հ. Ս. ՍԵՐԵԱՆ

ՅԵՐԱԺԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՌՈՒՆԷՆԻ

ԵՐԱՅՈՒԹՅԱՆ միւսին եւ սիրահարող ողբերգական դիւերներու,
Ողբի՝ այնքան մեծ այնքան տրեւար մարմնոյ մէջ,
Երաշտաւորը լուռ կ'երպէ քու մասաւոր մտպական
եւ խուսակ սքեղաւոր կ'ողջալ ախար զայնակներդ:

Դաշնակութիւններ կորոյս իւր կառաւիկ եղբար Փոյն,
Եւ մեղդեայ ուղիւն իւր մեծագոյն ալիքը:
Ո՛հ լըճեցաւ: — Մարեցաւ աղբուր երգող արեգակն-
Այլ եւս աշխարհ ողբալու հեծկանք պիտի չունենայ:

Քու ճուղազգ միշտ ցաւազդին եւ մոտական պարբը է,
Երբն է քառան եւ զայրոյթի եւ՝ աշատութեան օրներդ է:
Եւ ծառայած կատարած ձիւնն սուր խրեմէյիւնքն անգամ
Քու անդուպ սրտիդ ձայնէն ճուղազ սեղ է եւ հզարաւ:

Անան զուռաւ արեւելեալու իւրանդիւն ծանրութիւն,
Մեծեղանի զամբարանաց ցուրբ խոնաւ ու ճնշող,
Անոյշ հետանք որով իրեւի եւս այլայլի կոյս աղջիկ,
Երբ ամառը բոցավառն ուղեղներն ու սիրտերը.

Դրժեղեղ յամառ եազը հիւսնախառնոր հիւսնազդին
Ձայն անգաղար շարաւրելով երբ նա խորիկ ասպարէն,
Անպատմելի տառապանքը պարիւսյիմ որ կըրճէն
Ակունքներն, անիծելով սեղն որ օրհնել կը տեսնար.

Բարկ ու հեռու նոյնն նոյնը, երբ թափին տարափներ,
Խորհուրդն երեկոյեան՝ երբ փողերը կը ճնշեն,
Նենգաւոր ծաղիկներուն՝ բուրուռն անոյշ վրտանգաւոր,
Տագնապներն նուզելի մարմնոյ դեմ կոռւած պահուն,

Այս ամենը, զայնորումներ մըտաւոր եւ մարմնոյ ցաւ,
Այս պատկերներ, աղաղակներ, այս բուրուռներ, այս
(տարափք)

Այս ամենը, եւ կը զանախ խոր յատակը ճուղազդ
Որ համակուած է սիրով, տառապանք ու սուղմտով.

Քու պերճօտեմնու խորունկէն եւ լինական երգերուդ,
Որ զեղումներն են սրտի մը անհունապէս վերաւոր,
Եւ կ'իմանամ լինելու երգն. Տոցի՛րու հարճատիւն.
Հոն կ'ընկղզմիմ՝ անգարտաբէն, է՛ անկէ կ'երեւիմ ասը.
(սափած:

Քու ճուղազը կըրթաւ երգել նովի շուշէն ու մահու
(չնստիւն)

Տաղաւանքի, տարակոյսի, խղճի խայթի կըրճատուռն.
Եւ զու միտին կըրթաւ զաշունկ այն մահական խաղերը՝
Որ մեծնողի մ' իսկ հեծկանքին արձանի են քնկերել:

Խաղերու տարօրինակ եւ վեճվեճալ շարքին վրայ,
Եղանակներ կ' զուռացնեն մոլեղին եւ մըրկալիք
Երբ զու է մեռաւորն սրտայալովը զաժանին հետ,
Կը մեղմանայ, կը նըրքանայ օտարութեանը հաշակն:

Ձուսբի՛ տըրտում, թէ խաղաղ թէ անկուութեան մէջ
(անուսն,

Միշտ ունկնդիր է նոցիւ հանդիսաւոր եղանակացի,
Ձի կը զանախ վերադառն զաշնակութեանը մէջէն
Երեւոյնք, հեծեմանքն եւ՝ երաշտական սիրոյ ձայններ:

Աւաղ, զու մեռաւ, ո՛վ պիտի զարնէ տաւիղդ:
Դուք շինեալ արուեստազեաց՝ չունիք ոչ կեանք ոչ
(շերմութիւն)

Չեք հասկնար զուք թէ որքան, այն մեծանուն Հիւծ-
(տխտաւորն)

Հանճար սպանն ու շընչած է իւր ցաւերու խոր յատակը:

Թարգմ. Կ. ԿՈՒՈՒ. ՄՈՐԻՍ ՌՈՒՆԷՆ
6 Յունուար 1900.

ՄԱՍԻՍ

շարաւրաններն ազ-
գային, գրական, քաղաքական եւ գիտա-
կան: Արտոնատէր՝ Կ. Ս. ԻԼԹԻՒՏԵԱՆ:
Խմբագիր — Տնօրէն՝ Տիգրան Արփիարեան:
Տարեկան բաժանորդագին 12 Ֆրանք, Թրդ-
նատարի ծախքը միասին:

Հասցէ՝ Կ. Պոլիս, Ղալաթիա, Նորատոն-
կեան խան: